

AGNIESZKA KIJEWSKA

METAFIZYCZNA ODYSEJA

Filozofia Jana Szkota Eriugeny

Kęty 2023

WYDAWNICTWO
MAREK DEREWIECKI

FUNDAMENTA

Studia z historii filozofii

t. CX

Seria pod redakcją Mikołaja Olszewskiego, Zbigniewa Nerczuka
i Antoniego Szweda

© 2023 by Agnieszka Kijewska (Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II,
Instytut Filozofii, ORCID: 0000-0003-1843-538X)

Wydanie pierwsze

Recenzent: prof. dr hab. Mikołaj Olszewski

Redakcja i korekta: Łukasz Front

Projekt okładki i łamanie: Łukasz Derewiecki

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą
„Regionalna Inicjatywa Doskonałości” w latach 2019–2023 (nr projektu 028/
RID/2018/19, kwota finansowania 11 742 500 zł)

Minister
Edukacji i Nauki

Na okładce wykorzystano fragmenty iluminacji *Księgi z Kells*

ISBN 978-83-66941-15-1

Wydawnictwo Marek Derewiecki
ul. Szkotnia 29a, 32-650 Kęty
tel./fax 33/8454149, 603931607
e-mail: wydawnictwo@derewiecki.pl
Księgarnia: www.derewiecki.pl
Dystrybucja: tel. 502637305

*Księdzu Tadeuszowi Pietrzykowi z Katowic,
gorliwemu czytelnikowi Eriugeny,
z którego inspiracji powstała ta książka*

autorka

**Pieśń żeglarska (*Carmen navale*)
przypisywana św. Kolumbanowi**

(...) Niegroźny nam ocean ni ryczące morze,
Bo wspólnota i praca każde zło przemoże.
Ahoj tam! a echo wraz, powtarza nam ahoj!
Jak skała bądźcie twardzi, gdy wiatr w oczy wieje,
Cierpienie Bóg odejmie, byle mieć nadzieję.
Ahoj tam! a echo wraz, powtarza nam ahoj!
Gdy szatan zaś zdradliwie wkrada się do duszy,
A burzę rozpętując słabe serca kruszy,
Ahoj! niech rozum woła: O Chryste mój, ahoj!
Niezlomni trwajcie duchem, podszept depcząc wrogi,
I w oręż zbrojni cnoty nie doznacie trwogi.
Ahoj! niech rozum woła: O Chryste mój, ahoj!
Nad wszystkie moce świata wszak mocniejsza wiara,
Na której kły połamie wroga zawiść stara.
Ahoj! niech rozum woła: O Chryste mój, ahoj!
Boć wszego Król stworzenia, wszechmocny Pan świata,
Walecznych w boju wspiera i wieńce im spleta.
Ahoj! niech rozum woła: O Chryste mój, ahoj! *

---

* Tłum. A. Mikołajczak, w: *Żegluga Świętego Brendana Opata*, tłum. I. Lewandowski, oprac., wstęp J. Strzelczyk, Poznań 1992, s. 7.

Wprowadzenie

Charakterystyka filozofii Eriugeny

System Jana Szkota jest niezwykle fenomenem, nie tylko na tle kultury wczesnego średniowiecza, często zwanego „ciemnym”, ale i w kontekście kultury filozoficznej, teologicznej i literackiej w ogóle. Jego postawa filozoficzna, rekonstruowana na podstawie tekstów i z tekstów, odznacza się pewnymi charakterystycznymi cechami, które i dziś, jak miemam, są istotne dla autentycznego twórczego myślenia.

(1) Pierwszym wyróżnikiem jego sposobu myślenia jest w mojej opinii dialogiczność. Jego monumentalne oryginalne dzieło, którym jest *Periphyseon*, jest dialogiem Wychowawcy (*Nutritor*) i Ucznia (*Alumnus*) rozgrywającym się na ponad 500 kolumnach w wydaniu *Patrologii* Migne'a. Ta forma utworu, nawiązująca niewątpliwie do Platona, św. Augustyna, Boecjusza czy Alkuina, ma ogromne walory dydaktyczne. Umożliwia bowiem stopniowe, dostosowane do poziomu ucznia, dochodzenie do prawdy, przy jednoczesnym pokazaniu wątpliwości i trudności, które są wysuwane przez potencjalnych adwersarzy. Wnioski, do których dochodzą rozmówcy, zawsze są wzbogacone o wglądy, których dostarczyło stanowisko przeciwnie. Poszukiwanie prawdy jest zatem procesem, który w dialogu z tym, co przeciwstawne, sukcesywnie wznosi się na coraz wyższy poziom. Tak pojęty dialog wymaga, aby kierował nim mistrz, który zna przynajmniej kierunek, w jakim mają zmierzać rozważania. Wychowawca znakomicie wywiązuje się w tym utworze ze swojej funkcji, choć autor jest świadomy tego, że tym ostatecznym Mistrzem, który wskazuje rozmówcom drogę, jest sam Bóg. Édouard Jeuneau zauważył, że na ostatnich stronach tomu piątego *Periphyseonu* Uczeń jakby zamilkł czy zniknął, a sam autor dedykuje dzieło przyjacielowi, Wulfadowi. Augustyński czy Boecjuszowy dialog miał bowiem także funkcję integracyjną: w trakcie rozmowy powinno nastąpić pełne utożsamienie rozmówców i autora, którzy odtąd już mówią jednym głosem. Tak właśnie jest na końcu ostatniej księgi *Periphyseonu*, gdzie autor składa podziękowanie najpierw Bogu, a potem przyjacielowi.

W *Periphyseonie* Eriugena odwołuje się do wielu autorów, zarówno myślicieli pogańskich (Platon, Pliniusz), jak i patrystycznych autorytetów, których teksty niejednokrotnie sam tłumaczy (Pseudo-Dionizy Areopagita, Maksym Wyznawca, Grzegorz z Nyssy, Epifaniusz z Salaminy). Wiele elementów jego nauczania ma swoje źródła w tekstach autorów, których przywoływał. Niemniej całość, która powstaje z tych, tak licznych, inspiracji, jest całością spójną, logiczną i niezwykle oryginalną. Jego twórczość jest bowiem (2) swoistym połączeniem wierności tradycji i oryginalności.

Następną istotną właściwością Szkotowego stylu myślenia jest (3) harmonijne łączenie *fides et ratio*, wiary i filozofii, autorytetu i racjonalnych dociekań. Wychowawca wielokrotnie przypomina, że należy zdecydowanie odrzucić to stanowisko, z którego rozum się wyśmiewa (*vera deridet ratio*). Zaproponowana przez Eriugenę definicja autorytetu jest w swoich podstawach niezwykle racjonalna, a przypominająca późniejszą postawę Abelarda: autorytet to prawda odkryta przez rozum i przekazana do wierzenia potomnym. Ostatecznie to rozum rozstrzyga, które z przeciwstawnych stanowisk lepiej funkcjonuje w obrębie logiki systemu Jana Szkota.

Eriugena w swoich dziełach nie obawia się uciekać do metafor, obrazów, typów, etymologii albo do różnych innych środków stylistycznych czy literackich. (4) Posługiwanie się przez niego obrazem czy symbolem ma także funkcję perswazyjną i parenetyczną. Takim obrazem, ucieleśniającym opozycję pomiędzy wiarą i wiedzą albo *actio* i *contemplatio*, jest postać św. Piotra, który jest symbolem wiary i działania, oraz św. Jana, ucieleśniającego wiedzę i kontemplację. Obaj biegną do Grobu Chrystusa w poranek Zmartwychwstania, ale Jan przybiega szybciej niż Piotr, lecz zatrzymuje się u wejścia, czekając na przybycie Piotra. Wiara bowiem, zgodnie z tym, co czytamy u proroka Izajasza (7, 9) czy u św. Augustyna, ma z konieczności czasowe pierwszeństwo wobec zrozumienia.

Niezwykle istotną cechą podejścia Eriugeny jest jego (5) antropologiczne i epistemologiczne nachylenie, przy czym niektórzy uczeni będą tu mówić o idealizmie. Człowiek jest ośrodkiem systemu Jana Szkota, bo jako *omnis creatura* jest centrum rzeczywistości stworzonej. Doskonała natura ludzka, która streszcza się w intelekcie człowieka, jest rajem, miejscem, w którym powstaje całość powołanej przez Boga do bytu kreacji, i dlatego człowiek jest „warsztatem wszystkich rzeczy” (*officina omnium*), ich zwornikiem albo pośrednikiem pomiędzy różnymi porządkami rzeczywistości. *Cogito* Eriugeny wyznacza zatem granice jego metafizyki: bytem

jest to, co jest dostępne intelektowi człowieka czy anioła, niebytem – to, co mu się wymyka.

Człowiek jest punktem centralnym dzieła stworzenia, ale też jest odpowiedzialny za jego upadek, a w następstwie tego za (6) powrót. Z winy człowieka całość rzeczywistości stworzonej popadła w gorszy, bo opisany podziałami, czasem i miejscem, sposób istnienia. Człowiek powinien zatem przywrócić całość kreacji do Boga. Nauka o powrocie, jego uwarunkowaniach, meandrach i etapach jest zasadniczym celem *Periphyseonu*.

W centrum nauczania o powrocie (7) stoi dzieło zbawcze Jezusa Chrystusa. Eriugena rozwija filozoficzną chrystologię, czyniąc Wciele nie Chrystusa warunkiem możliwości i paradygmatem powrotu. Powstaje tu jednak kolejny problem, a mianowicie kwestia (8) relacji między nauką a egzegezą, wiarą i filozofią. Jan Szkot uważa, że egzegeza biblijna i naukowe badanie świata uzupełniają się nawzajem, biegną przez podobne etapy i zmierzają ku temu samemu celowi. Założeniem tego przekonania jest fakt, że Księga Pisma i Księga Natury mają tego samego autora – Boga; i tego samego czytelnika – człowieka. (9) Z tego względu w dyskursie Eriugeny bardzo ważną funkcję pełnią analizy biblijnych narracji, jako istotne źródło wiedzy i ilustracja tez systemowych.

Eleonore Stump w swojej książce *Wędrownka w ciemnościach* stwierdziła, że

istnieją pewne rzeczy, które da się poznawać dzięki narracji, lecz których nie da się równie dobrze – jeśli w ogóle – poznać za pomocą metod stosowanych przez filozofię analityczną¹.

Tym szczególnym obszarem wiedzy, który wspiera się na analizie narracji, jest wiedza o osobach, której nie da się przełożyć na wiedzę typu „że”. Właśnie o taki rodzaj wiedzy chodzi Eriugenie: czyniąc punktem wyjścia ludzkie, Adamowe *cogito*, chce zaprowadzić czytelnika na drogę wiodącą ku ukrytemu Bogu, Autorowi tych dwóch najważniejszych ksiąg.

Stump, uzasadniając odwoływanie się do narracji, jest świadoma, że

filozoficzne rozważania uwzględniające narracje będą wydawać się – i faktycznie takimi będą – mniej ścisłe i bardziej chaotyczne, zaś szkielet ich

---

¹ E. Stump, *Wędrownka w ciemnościach. Narracja a problem cierpienia*, tłum. E. Litak, Poznań–Warszawa 2020, s. 80.

rozumowania pozostanie ukryty pod powierzchnią. (...) Interpretacja tekstów – a także interpretacja postaci i ich czynów – nie pozwala na rygorystyczną argumentację. Z pewnością niektóre interpretacje da się zdecydowanie wykluczyć, lecz trudno w przekonujący sposób udowodnić, że tylko pewna określona interpretacja jest właściwa. (...) Interpretacje coś przedstawiają, sugerują, proponują i zachęcają – w odróżnieniu od argumentacji filozoficznej nie mogą próbować czegokolwiek narzucać².

Rozważania Jana Szkota stanowią swoistą wędrówkę pomiędzy różnymi interpretacjami, a Wychowawca wciąż zapytuje Ucznia, czy właściwe wydaje mu się to właśnie rozwiązanie. Autor *Periphyseonu* doskonale jednak wie, że możliwe sensy i odczytania Pisma i Natury są nieskończone, jak barwy na piórach pawich. Argumentacja filozoficzna ma usprawnić Ucznia w wyborze właściwej interpretacji, ale ostatecznie chodzi o intuicyjny wgląd w naturę rzeczy, wgląd, do którego prowadzi egzegeza biblijnych narracji. Taką intuicyjną, oglądową wiedzę posiadał lub posiadać człowiek w stanie rajskim, natomiast w stanie obecnym, po grzechu pierworodnym, musi się trudzić, zaczynając od poznania zmysłowego i prowadząc dalej swoje rozważania w stosownym porządku. I tutaj także obrazem tych dwóch stanów i sposobów poznania mogą być św. Jan i św. Piotr. Jan jest symbolem intuicyjnego, oglądowego poznania, poznania rajskiego, natomiast Piotr – obrazem racjonalnych, „rzeczowych” dociekań, tych, które są udziałem człowieka po wygnaniu z raju.

Optując na rzecz połączenia narracji i filozofii, Eleonore Stump pisze:

Próbuję tu raczej połączyć ze sobą techniki właściwe filozofii i krytyce literackiej, by dojść do czegoś, czego żadne z podejść nie mogłoby osiągnąć na własną rękę. Celem tego jest więc uzyskanie wglądu w te aspekty rzeczywistości, które mogą zostać lepiej uchwycone przez narracje niż przez prozę innego rodzaju – przy czym wgląd ten chcemy zdobyć jako filozofowie³.

Eriugena także interpretuje opowieści biblijne, odwołując się do całej gamy środków literackich czy figur retorycznych, przywołuje symbolizm liczb czy rozważania muzyczne, a jego *Homilia do Prologu Ewangelii Jana*, która jakby w streszczeniu przedstawia zarys jego filozofii, jest

² Tamże, s. 81–82.

³ Tamże, s. 85.

zarazem arcydziełem literackim. Należy mocno chwycić i postawić żagle (*tendenda vela*), aby nie utonąć na tym niezmiernym oceanie egzegezy, ale ten trud niewątpliwie się opłaci.

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE. CHARAKTERYSTYKA FILOZOFII ERIUGENY ...	5
I. CZASY ERIUGENY	10
1.1. Irlandzkie korzenie Jana Szkota	10
1.2. Renesans karoliński	19
II. JAN SZKOT ERIUGENA – ŻYCIE I DZIEŁO	29
2.1. Dworska kariera	29
2.2. Pierwsze szkolne teksty	35
2.2.1. Komentarz do <i>Institutiones grammaticae</i> Pruscjana	35
2.2.2. Komentarz do <i>De nuptiis Philologiae et Mercurii</i> (<i>O zaślubinach Filologii i Merkurego</i>)	39
Marcjana Kapelli	39
2.2.3. Glosy biblijne	42
2.3. Spór o predestynację	43
2.3.1. Źródła kontrowersji	43
2.3.2. <i>O predestynacji</i> Eriugeny	46
2.4. Działalność translatorska	54
2.4.1. <i>Versio Dionysii</i>	54
2.4.2. Tłumacz Ojców greckich	60
2.5. <i>Periphyseon</i>	65
2.5.1. Tytuł i okoliczności powstania dzieła	65
2.5.2. Struktura <i>Periphyseonu</i>	68
2.6. Komentarze biblijne	72
III. FUNDAMENTY SYSTEMU JANA SZKOTA	76
3.1. Jan Szkot wobec karolińskich wzorów uczoneści	76
3.2. Fizjologia Eriugeny	79
3.3. <i>Iter rationis</i>	87
3.4. Księga Natury a Księga Pisma	94
3.5. Koncepcja autorytetu	102

IV. KONCEPCJA BOGA	108
4.1. Bóg jako <i>Nihil per excellentiam</i>	108
4.2. Stwarzanie jako teofania	115
4.3. Trójca Święta a dzieło stworzenia	121
4.4. Dyskurs teologiczny	129
4.4.1. Formowanie się terminologii trynitarniej	129
4.4.2. Drogi poznania Boga	135
V. HEKSAEMERON ERIUGENY	141
5.1. Specyfika egzegezy heksaemeralnej Jana Szkota	141
5.2. Pierwszy dzień stwarzania	147
5.3. Drugi dzień stwórczego dzieła	157
5.4. Trzeci i czwarty dzień stwarzania: metafizyka i fizyka	163
5.5. Piąty dzień stwarzania: powstanie istot żywych	171
5.6. Szósty dzień: stworzenie zwierząt i człowieka	177
5.7. Podsumowanie egzegezy dzieł sześciu dni	188
VI. ANTROPOLOGIA ERIUGENY	191
6.1. Struktura ontyczna człowieka	191
6.2. Raj natury ludzkiej	198
6.3. Mistyczna interpretacja raju	205
VII. KONCEPCJA POWROTU	214
7.1. Specyfika Szkotowego nauczania o powrocie	214
7.2. Powrót powszechny i jego biblijne obrazy	223
7.3. Powrót specjalny: pomiędzy przebóstwieniem a potępieniem	231
7.4. Powrót mistyczny	237
VIII. RECEPCJA MYŚLI JANA SZKOTA	245
8.1. Bezpośredni uczniowie i następcy	245
8.2. Recepcja twórczości Eriugeny w wieku XII	247
8.3. Renesans i nowożytność	263
ZAKOŃCZENIE	268
Studia nad Eriugeną dzisiaj	268
O książce	270
BIBLIOGRAFIA	272
INDEKS OSÓB	295

Książki wydane
w serii DAIMONION

1. *Aktualność Kierkegaarda. W 150 rocznicę śmierci myśliciela z Kopenhagi*. Praca zbiorowa (2006)
2. K. Ajdukiewicz, *Zagadnienia i kierunki filozofii* (2003)
3. K. Albert, *Wprowadzenie do filozoficznej mistyki*, tłum. Józef Marzęcki (2002)
4. E. Angehrn, *Filozofia dziejów*, tłum. Józef Marzęcki (2007)
5. A. Bareau, W. Schubring, Ch. Furer-Haimendorf, *Buddyzm – dżinizm – religie ludów pierwotnych*, tłum. Józef Marzęcki (2003)
6. W. Beierwaltes, *Platonizm w chrześcijaństwie*, tłum. Piotr Domański (2003)
7. H. Benisz, *Schopenhauer – Nietzsche – Heidegger. Fundamentalne kwestie filozofii życia* (2015)
8. L. Bierdiajew, *Zawód: żona filozofa*, tłum. Henryk Paprocki (2005)
9. M. Bierdiajew, *Autobiografia filozoficzna*, tłum. Henryk Paprocki (2002)
10. E. Cassirer, *O teorii względności Einsteina. Studium z teorii poznania*, tłum. Przemysław Parszutowicz (2006)
11. M. Chaberek OP, *Święty Tomasz z Akwinu a ewolucja* (2019)
12. M.-D. Chenu OP, *Wstęp do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, tłum. Hanna Rosnerowa (2001)
13. M. Conche, *Filozofować w nieskończoność*, tłum. Patrycja Bobowska-Nastarzewska (2007)
14. E. Coreth, P. Ehlen, G. Haeffner, F. Ricken, *Filozofia XX wieku*, tłum. Marian Kalinowski (2004)
15. E. Coreth, P. Ehlen, J. Schmidt, *Filozofia XIX wieku*, tłum. Piotr Gwiazdecki (2006)

16. E. Coreth, H. Schöndorf, *Filozofia XVII i XVIII wieku*, tłum. Piotr Gwiazdecki (2006)
17. T. Crisp, M. Loux, *Współczesne wprowadzenie do metafizyki*, tłum. Adam Grzeliński, Rafał Michalski, Krzysztof Wawrzonkowski (2022)
18. T. Czeżowski, *O metafizyce, jej kierunkach i zagadnieniach* (2004)
19. B. Dembiński, *Późny Platon i Stara Akademia* (2010)
20. B. Dembiński, *Stara Akademia Platona. W początkach epoki hellenistycznej (ostatni okres)* (2018)
21. J. Domański, „Scholastyczne” i „humanistyczne” pojęcie filozofii (2005)
22. J. Domański, *Tekst jako uobecnienie. Szkic z dziejów myśli o piśmie i książce* (2002)
23. R. Flacelière, *Historia literatury greckiej*, tłum. Piotr Sobczak (2004)
24. N. Frye, *Straszliwa symetria. Studium twórczości Williama Blake’a*, tłum. Michał Krawczyk (2022)
25. H.-G. Gadamer, *Idea dobra w dyskusji pomiędzy Platonem i Arystotelesem*, tłum. Zbigniew Nerczuk (2002)
26. J. Galarowicz, *Blask godności. O etyce Karola Wojtyły i nie tylko* (2005)
27. J. Galarowicz, *Być ziarnem pszenicznym. Nowa książeczka o człowieku* (2006)
28. J. Galarowicz, *Człowiek jest osobą. Podstawy antropologii filozoficznej Karola Wojtyły* (2000)
29. J. Galarowicz, *Szczęście na manowcach. Liberalizm – hedonizm – selfizm* (2017)
30. J. Galarowicz, *Wojtyła – Tischner: kapłaństwo i myślenie oraz inne eseje* (2016)
31. J. Galarowicz, *Wprowadzenie do antropologii filozoficznej. Ujęcie fenomenologiczno-personalistyczne* (2017)
32. W. Galewicz, *Odpowiedzialność i sprawiedliwość w etyce Arystotelesa* (2019)
33. W. Galewicz, *Studia z klasycznej etyki greckiej* (2020)

34. A. Górnisiewicz, *Nowoczesność, nihilizm, polityka. Wokół myśli Karla Löwitha* (2014)
35. R. Groń, „*Spór o Aelreda*”. *W poszukiwaniu prawdziwego oblicza Aelreda z Rievaulx* (2005)
36. A. Grzegorzcyk, *Źródła sensu w humanistyce* (2018)
37. J. Grzybowski, *Byt, Tożsamość, Naród. Próba wyjaśnienia formuły „tożsamość narodowa” w perspektywie metafizyki* (2012)
38. J. Grzybowski, *Miecz i Pastorat. Filozoficzny uniwersalizm sporu o charakter władzy. Tomasz z Akwinu i Dante Alighieri* (2006)
39. K. Gurczyńska-Sady, W. Sady, *Wielcy filozofowie współczesności* (2012)
40. J. Gwiazdecka, *Etyka Platona. O formie platońskiej refleksji moralnej* (2003)
41. P. Hadot, *Plotyn albo prostota spojrzenia*, tłum. Patrycja Bobowska (2004)
42. P. Hadot, *Twierdza wewnętrzna. Wstęp do „Rozmyślań” Marka Aureliusza*, tłum. Piotr Domański (2004)
43. R. Heinzmann, *Filozofia średniowiecza*, tłum. Piotr Domański (1999)
44. W. Herman, *Polska – Dania: Na pograniczu dwóch kultur. Punkty przecięcia. (Z notatnika i wspomnień reżysera)* (2020)
45. S. Janeczek, *Filozofia – nauka – religia. Studia i szkice z dziejów kultury intelektualnej* (2018)
46. K. Jaspers, *Kant* (2023)
47. G. Jura, *Filozofia zamachu stanu w XXI wieku* (2013)
48. *Kwiatki Świętego Franciszka oraz Reguły i Testament*, tłum. Leopold Staff i Kajetan Ambrozkiewicz OFM Cap. (2003)
49. D. Leszczyna, *Hegel w Hiszpanii. Od szkoły sewilskiej do szkoły madryckiej* (2017)
50. M. Loux, *Substancja i atrybut. Studium z ontologii*, tłum. Tomasz Siczkowski (2022)
51. W. Lowrie, *Kierkegaard*, tłum. Jacek A. Prokopski (2011)
52. K. Löwith, *Historia powszechna i dzieje zbawienia*, tłum. Józef Marzęcki (2002)

53. M. Łagosz, *O świadomości. Fenomenologia zjawisk umysłowych* (2016)
54. Kierkegaard, *czyli Mowy na piątkowym zebraniu dla wspólnie pogrzebanych*. Praca zbiorowa (2019)
55. A. Kijewska, *Filozof i jego muzy. Antropologia Boecjusza – jej źródła i recepcja* (2011)
56. A. Kijewska, *Metafizyczna odyseja. Filozofia Jana Szkota Eriugeny* (2023)
57. W. Julian Korab-Karpowicz, *Historia filozofii politycznej. (Od Tukidydesa do Locke'a)* (2010)
58. R. Kuliniak, M. Pandura, *Jestem filozofem świata. Roman Witold Ingarden (1893–1970), część I: lata 1893–1938* (2019)
59. R. Kuliniak, M. Pandura, *Jestem filozofem świata. Roman Witold Ingarden (1893–1970), część II: lata 1939–1970* (2020)
60. R. Kuliniak, M. Pandura, Ł. Ratajczak, *Filozofia po ciemnej stronie mocy. Krucjaty marksistów i komunistów polskich przeciwko Lwowskiej Szkole Filozoficznej Kazimierza Twardowskiego, cz. I: lata 1945–1951* (2018)
61. R. Kuliniak, M. Pandura, Ł. Ratajczak, *Filozofia po ciemnej stronie mocy. Krucjaty marksistów i komunistów polskich przeciwko Lwowskiej Szkole Filozoficznej Kazimierza Twardowskiego, cz. II: Problem reformy szkolnictwa wyższego w świetle partyjnej ofensywy ideologicznej* (2019)
62. R. Kuliniak, M. Pandura, Ł. Ratajczak, *Filozofia po ciemnej stronie mocy. Krucjaty marksistów i komunistów polskich przeciwko Lwowskiej Szkole Filozoficznej Kazimierza Twardowskiego, cz. III: Ostateczne starcie* (2021)
63. R. Kuliniak, M. Pandura, *Lwowskie Seminarium Arystotelesowskie Romana Witolda Ingardena z lat 1937–1938* (2020)
64. S. Łojek, *Obrona Nietzschego. Rzecz o odpowiedzialności* (2002)
65. M. Łoski, *Historia filozofii rosyjskiej*, tłum. Henryk Paprocki (2000)
66. H. Majkrzak, *Doktor doktorów. Święty Tomasz z Akwinu* (2012)
67. T. Mazur, *Kapryśni bogowie Sokratesa. Człowiek i świat wartości w tradycji filozofii zachodniej* (2008)

68. R. MacInerney, *Zagadnienie etyki chrześcijańskiej*, tłum. Ryszard Mordarski (2004)
69. M. Miniszewski, *Architektura zła. Wyjątkowość Holocaustu jako problem filozoficzny* (2012)
70. T. Mróz, *Platon w Polsce. Typy recepcji – autorzy – problemy* (2012)
71. R. Pastwa, *Bioetyka. W imię postępu i przetrwania* (2015)
72. H. Plessner, *Śmiech i płacz. Badania nad granicami ludzkiego poznania*, tłum. Zbigniew Nerczuk i Agata Zwolińska (2003)
73. R. A. Podgórski, *Idee i wartości w europejskim dziedzictwie aksjologicznym* (2023)
74. J. A. Prokopski, *Egzystencja i tragizm. Dialektyka ludzkiej skończoności* (2007)
75. J. A. Prokopski, *Hegel – Kierkegaard. Filozoficzno-teologiczna kontrowersja. Krytyczny komentarz do głównych dzieł* (2022)
76. F. Ricken, *Etyka ogólna*, tłum. Piotr Domański (2001)
77. F. Ricken, *Filozofia religii*, tłum. Piotr Domański (2007)
78. E. Rohde, *Psyche. Kult duszy i wiara w nieśmiertelność starożytnych Greków*, tłum. Jerzy Korpanty (2008)
79. W. Sady, *Dzieje religii, filozofii i nauki. (Od Talesa z Miletu do Mahometa)* (2010)
80. W. Sady, *Dzieje religii, filozofii i nauki. Od Eriugeny do Mikołaja z Kuzy* (2014)
81. W. Sady, *Dzieje religii, filozofii i nauki. Od Picco della Mirandoli do Miguela Serveta* (2013)
82. B. Scherer, *Buddyzm*, tłum. Grzegorz Kuśnierz (2009)
83. J. Schmidt, *Teologia filozoficzna*, tłum. Piotr Domański (2006)
84. R. Scruton, *Dialogi ksantypiczne*, tłum. Wojciech Nowicki (2006)
85. W. Seńko, *Jak rozumieć filozofię średniowieczną* (2001)
86. L. Strauss, *Jerozolima i Ateny i inne eseje z filozofii politycznej*, tłum. Ryszard Mordarski (2012)
87. T. Szarek, *Alvin Plantinga i spory o istnienie Boga* (2015)
88. T. A. Szlezak, *O nowej interpretacji platońskich dialogów*, tłum. Piotr Domański (2005)

89. S. Szary, *Człowiek – podmiot dramatu. Antropologiczne aspekty filozofii dramatu Józefa Tischnera* (2005)
90. W. Szumowski, *Filozofia medycyny* (2007)
91. W. Szumowski, *Historia medycyny filozoficznie ujęta* (2008)
92. A. Szwed, *Fideizm Kalwina i bunt angielskich racjonalistów. Wpływ fideizmu kalwińskiego na powstanie i rozwój racjonalnej teologii naturalnej u wybranych myślicieli angielskich XVII i XVIII wieku* (2016)
93. A. Szwed, *Między wolnością a prawdą egzystencji. Studium myśli Sørensa Kierkegarda* (1999)
94. A. Szwed, *Rozum wobec chrześcijańskiego Objawienia. Kant, Hegel, Kierkegaard* (2011)
95. A. Szwed, *Szkice o Kierkegardzie i nie tylko...* (2015)
96. *Święty Tomasz teolog. Wybór studiów*. Praca zbiorowa (2005)
97. J.-P. Torrell, *Święty Tomasz – człowiek i dzieło*, tłum. Agnieszka Kuryś (2008)
98. *W kręgu Kierkegarda*. Praca zbiorowa (2014)
99. E. Walerich, *Trwanie i utrwalanie. Problem poznania intelektualnego w filozofii Henriego Bergsona* (2022)
100. B. Żukowski, *Esse est percipi? Metafizyka idei George'a Berkeley'a* (2012)